

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, fakss: 67244074, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

ATZINUMS
pārbaudes lietā Nr. 2016-4-4AD
Rīgā

2016.gada 03 .augustā

Nr.6-6/21

**Nodibinājuma “Centrs Dardedze”
valdes loceklei Lailai Balodei**
Cieceres ielā 3a, Rīgā, LV-1002

Tieslietu ministrijai
Brīvības bulvārī 36, Rīgā, LV-1536

Iekšlietu ministrijai
Čiekurkalna 1.līnijā 1 korp.2, Rīgā, LV-1026

Informācijai: Noziedzības novēršanas padomes priekšsēdētājam
Ministru prezidentam M.Kučīnskim
Brīvības bulvārī 36, Rīgā, LV-1536

*Par nepilngadīgo cietušo un liecinieku
nopratināšanu*

Tiesībsarga birojā ir izskatīta pārbaudes lieta, kas tika ierosināta pēc nodibinājuma “Centrs Dardedze” iesnieguma (reģistrēts 22.02.2016. ar Nr.248) par nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanas telpām un Bērnu mājas modeli kā iespējamo risinājumu prakses uzlabošanai.

[1] Iesniegumā norādīts, ka šobrīd Latvijā nepilngadīgie cietušie un liecinieki netiek pratināti atbilstoši Kriminālprocesa likuma (turpmāk - KPL) 153.pantam. Galvenais iemesls ir speciāli aprīkotu telpu un atbilstoša tehniskā nodrošinājuma trūkums. Reti tiek praktizēta bērna pratināšana krīžu centros, krīžu centros pārsvarā tiek pratināti tikai tie bērni, kuri tajos uzturas. Būtiska problēma ir arī tā, ka praksē netiek pielietota vienota cietušo bērnu nopratināšanas tehnika – strukturēta intervija, kura ir īpaši svarīga dzimumnoziedzumu lietās, jo nereti bērna liecība ir vienīgais pierādījums. Profesionāļu (policistu, prokuroru un psihologu) vidū trūkst izpratnes par KPL 153.panta lomu bērna vislabāko interešu nodrošināšanā.

Iesniegumā arī norādīts, ka KPL 153.panta konstrukcija ir tāda, ka lēmumu par cietušā bērna nopratināšanu ar psihologa starpniecību var pieņemt, ja psihologs uzskata,

ka bērnam tieša pratināšana var kaitēt. Tomēr nav konkrēta mehānisma, kā psihologs savu viedokli izsaka. KPL 153.panta formulējums par bērna pratināšanu psihologa klātbūtnē ir pieļāvuma formā (var izdarīt), tādēļ tas netiek piemērots visos nepieciešamajos gadījumos. Lai tiktu sasniegts likumdevēja mērķis, ir nepieciešams rast risinājumu, kā mainīt praksi vai mainīt normas formulējumu, definējot noziedzīgu nodarījumu veidus, kad nepilngadīgo nopratināšana obligāti veicama ar psihologa starpniecību un bērnam piemērotā vidē.

Saskaņā ar KPL 152.pantu nepilngadīgā cietušā un liecinieka pratināšanas norises gaita ir jāfiksē skaņu un attēlu ierakstā, ja tas ir nepilngadīgā labākajās interesēs un ja tas ir vajadzīgs kriminālprocesa mērķa sasniegšanai. Taču videoieraksts negarantē, ka nopratināšanas process norit bērnam draudzīgā veidā, jo pat pie nosacījuma, ka katrā policijas iecirknī ar laiku tiktu ierīkotas speciālas telpas un tehniski būtu iespējams veikt bērnu nopratināšanu, pati vide – policijas iecirknis – nav uzskatāma par cietušajam bērnam labvēlīgu un neitrālu. Savukārt nestrukturēta pratināšana, ko veic speciālists, kam trūkst speciālo zināšanu, kā arī vairākkārtīgas nopratināšanas, pakļauj bērnu atkārtotai viktimizācijai.

Sadarbojoties ar ārvalstu speciālistiem un organizācijām, iesniedzējs guvis pārlicību, ka dzimumnoziedzumu, kuros cietuši bērni, izmeklēšanā efektīvi palīdzētu t.s. “Bērnu mājas” (BarnaHus) modelis. “Bērna māja” darbojas vairumā Ziemeļvalstu, šogad šis modelis tiek ieviests Igaunijā un Lietuvā. Ka efektīvu un bērna interesēm atbilstošu to atzinusi Lanzarotes komiteja.

Iesniegumā lūgts aktualizēt jautājumu par cietušo bērnu nopratināšanas praksi Latvijā un izvērtēt KPL 153.panta piemērošanu darbā ar bērniem, kas ir cietuši no seksuālās vardarbības.

[2] Izskatot pārbaudes lietu, tiesībsargs lūdza visām Valsts policijas reģionālajām pārvaldēm sniegt informāciju par nepilngadīgo liecinieku un cietušo pratināšanu kriminālprocesā, kā arī aktuālo informāciju par nopratināšanas telpām. Vēstulē tika lūgts atbildēt uz šādiem jautājumiem:

1. Cik daudz Jūsu teritorijā ir telpu, kas ir paredzētas nepilngadīgo cietušo un liecinieku pratināšanai?
 2. Vai nepilngadīgo nopratināšanas telpu vide ir bērnam draudzīga?
 3. Vai nepilngadīgo nopratināšanas telpās ir atbilstošs tehniskais nodrošinājums?
 4. Cik nepilngadīgie cietušie un liecinieki tika nopratināti 2015.gadā un 2016.gadā (lūdzu, norādiet nepilngadīgā statusu kriminālprocesā, dzimumu un vecumu)? Cik no tiem:

- a) tieši pratinājis izmeklēšanas darbības veicējs;
- b) tieši pratinājis izmeklēšanas darbības veicējs pedagoga vai psihologa klātbūtnē;
- c) pratināšana izdarīta ar tehnisko līdzekļu un psihologa starpniecību?

5. Kādi ir biežākie iemesli, kādēļ:

- a) pratināšanu veic pats izmeklēšanas darbības veicējs;
- b) pratināšanu veic izmeklēšanas darbības veicējs pedagoga vai psihologa klātbūtnē;

- c) pratināšana izdarīta ar tehnisko līdzekļu un psihologa starpniecību?

6. Vai izmeklēšanas darbības veicējiem, kas veic nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanu, ir speciālās zināšanas par saskarsmi ar nepilngadīgo kriminālprocesa laikā?

7. Cik daudz Jūsu teritorijā ir psihologu, kuri piedalās vai ar kuru starpniecību tiek veikta nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšana?

8. Cik vidēji reizes tiek veikta nepilngadīgo cietušo un liecinieku pratināšana viena kriminālprocesa ietvaros? Lūdzu, norādiet atkārtotas pratināšanas iemeslus.

9. Cik vidēji reizes tiek veikta nepilngadīgā, kurš atzīts par cietušo no noziedzīga nodarījuma pret tikumību vai dzimumneaizskaramību, pratināšana viena kriminālprocesa ietvaros? Lūdzu, norādiet atkārtotas pratināšanas iemeslus.

10. Kādas problēmas Jūs saskatāt nepilngadīgo cietušo un liecinieku pratināšanas jomā?

[2.1] Apkopojot Valsts policijas reģionālo pārvalžu sniegto informāciju, secināms:

Valsts policijas Rīgas reģiona pārvalde

- Rīgas reģiona pārvaldes teritoriālajos policijas iecirkņos nav specializēti iekārtotas telpas, kas paredzētas nepilngadīgo cietušo un liecinieku pratināšanai. Nepilngadīgo pratināšana notiek izmeklēšanas darbību veicēju darba kabinetos, kā arī speciāli paredzētā telpā nepilngadīgo pratināšanai (SIA “Kūrija” telpa). Taču SIA “Kūrija” telpas ir jāpiesaka laicīgi aptuveni četrus mēnešus iepriekš.

- Dienesta telpas nav aprīkotas ar tehnisko nodrošinājumu, taču dažos iecirkņos un SIA “Kūrija” telpās ir ierīkoti audio un video tehniskie līdzekļi.

- 2015. un 2016.gadā tika nopratināti aptuveni 932 nepilngadīgie vecumā no 7 līdz 17 gadiem, pārsvarā liecinieki un cietušie, no tiem 373 lieciniekus un 165 cietušos tieši pratinājis izmeklēšanas darbības veicējs; 141 liecinieku un 79 cietušos izmeklēšanas darbības veicējs pratinājis pedagoga klātbūtnē. Nepilngadīgo, kuri cietuši no jebkāda veida vardarbības, nopratināšana notiek ar tehnisko līdzekļu un psihologa starpniecību un tādi ir bijuši 28.

- Nopratināšanas kārtības izvēle notiek pēc izmeklēšanas darbību veicēja ieskatiem, ņemot vērā nepilngadīgās personas procesuālo statusu un noziedzīgā nodarījuma veidu. Pratināšanu veic pats izmeklēšanas darbības veicējs, kuram ir pietiekamas zināšanas, un kad uzskata, ka netraumēs nepilngadīgā psihi. Pratināšana pedagoga vai psihologa klātbūtnē notiek tad, ja nepilngadīgais pratināts par noziedzīgu nodarījumu, kas ir bijis izdarīts ar vardarbību un/vai ar draudiem, un/vai pret tikumību un dzimumneaizskaramību. No vardarbības cietušo nepilngadīgo pratināšana notiek ar psihologa starpniecību, izmantojot tehniskos līdzekļus.

- Izmeklētājiem, kuri strādā ar nepilngadīgajiem, ir speciālas zināšanas bērnu tiesību jomā (kursi “Bērnu tiesību aizsardzība” 40 stundu apjomā).

- Rīgas reģiona pārvaldei ir noslēgts līgums ar SIA “Kūrija”, kas nodrošina trīs psihologu pakalpojumus.

- Nepilngadīgos cietušos un lieciniekus viena kriminālprocesa ietvaros pratina vidēji vienu līdz trīs reizēm.

Valsts policijas Vidzemes reģiona pārvalde

- Vidzemes reģiona pārvaldē ir **septiņi iecirkņi**, trijos no tiem nepilngadīgo pratināšana notiek procesa virzītāja darba telpās. Četros iecirkņos ir katrā pa vienai speciālai telpai bērnu pratināšanai: divos iecirkņos telpas vide ir bērniem draudzīga, vienā - telpa nav piemērota mazgadīgo nopratināšanai, vienā - vide nav bērniem draudzīga.

- Visos septiņos iecirkņos ir sadarbība ar psihologu.

- Tikai divos iecirkņos ir pieejama videokamera.

- Četros iecirkņos netiek veikta uzskaitē par nopratinātiem nepilngadīgiem cietušajiem un lieciniekiem. Savukārt trīs Vidzemes reģiona pārvaldes iecirkņos 2015. un 2016.gadā kopumā tika nopratināti 97 nepilngadīgie cietušie un liecinieki, no tiem 44 bērnus tieši pratināja izmeklēšanas darbības veicējs, 51 bērnu pratināja izmeklēšanas

darbības veicējs psihologa vai pedagoga klātbūtnē, bet tikai 1 bērnu pratināja ar psihologa starpniecību, izmantojot tehniskos līdzekļus.

- Nepilngadīgos cietušos un lieciniekus viena kriminālprocesa ietvaros pratina vidēji vienu reizi.

- Izmeklētājiem, kuri strādā ar nepilngadīgajiem, ir speciālas zināšanas bērnu tiesību jomā (kursi “Bērnu tiesību aizsardzība” 40 stundu apjomā).

Valsts policijas Zemgales reģiona pārvalde

- Zemgales reģiona pārvaldē ir **seši iecirkņi**, no tiem trijos ir speciāli ierīkotas telpas nepilngadīgo nopratināšanai. Taču tikai viena iecirkņa nepilngadīgo nopratināšanas telpas vide tika raksturota kā bērnam draudzīga. Trijos iecirkņos pratināšana notiek procesa virzītāja darba telpās, bet, ja nopratināšanai ir nepieciešama speciāli aprīkota telpa, tiek izmantoti krīzes centri.

- Četros iecirkņos ir sadarbība ar psihologu.

- Trīs iecirkņos, kuros ir speciāli ierīkotas telpas nepilngadīgo nopratināšanai, tehniskais nodrošinājums nav atbilstošs, proti, trūkst video un audio iekārtu.

- Nevienā iecirknī neveic nopratināto nepilngadīgo cietušo un liecinieku uzskaiti.

- Nepilngadīgos cietušos un lieciniekus viena kriminālprocesa ietvaros pratina vidēji vienu reizi.

- Izmeklētājiem, kuri strādā ar nepilngadīgajiem, ir speciālas zināšanas bērnu tiesību jomā (kursi “Bērnu tiesību aizsardzība” 40 stundu apjomā).

Valsts policijas Kurzemes reģiona pārvalde

- Kurzemes reģiona pārvaldē ir **pieci iecirkņi**, no tiem trijos ir pieejamas telpas nepilngadīgo nopratināšanai. Tās tika raksturotas kā bērnam draudzīgas. Pārējos iecirkņos nav atsevišķas telpas, kurās tiek pratinātas tikai nepilngadīgas personas. Nepilngadīgie tiek pratināti procesa virzītāja darba telpās, kā arī pratināšana tiek veikta krīžu centru telpās.

- Visos piecos iecirkņos ir sadarbība ar psihologu.

- Divos iecirkņos telpās ir atbilstošs tehniskais nodrošinājums, bet vienā tas ir novecojis.

- Nevienā iecirknī neveic nopratināto nepilngadīgo cietušo un liecinieku uzskaiti.

- Parasti nepilngadīgos lieciniekus pratina tieši pats izmeklēšanas darbības veicējs, jo zina, ko tieši vajag noskaidrot. Ja nav iespējams nepilngadīgo nopratināt likumiskajam pārstāvim klātesot, tad pratina pedagoga klātbūtnē. Bieži nepilngadīgie cietušie tiek pratināti krīžu centros – tā psihologa klātbūtnē, kurš strādā ar nepilngadīgo cietušo. Reti bērnu pratina ar psihologa starpniecību.

- Nepilngadīgos cietušos un lieciniekus viena kriminālprocesa ietvaros pratina vidēji vienu reizi.

- Izmeklētājiem, kuri strādā ar nepilngadīgajiem, ir speciālas zināšanas bērnu tiesību jomā (kursi “Bērnu tiesību aizsardzība” 40 stundu apjomā).

Valsts policijas Latgales reģiona pārvalde

- Latgales reģiona pārvaldē ir **seši iecirkņi** (informācija tika apkopota par pieciem iecirkņiem, jo par vienu netika sniegta nekāda informācija), nevienā no tiem nav speciāli aprīkotu telpu bērnu nopratināšanai (nav telpu, kur vide ir bērniem draudzīga, un nav atbilstoša tehniskā nodrošinājuma). Parasti pratināšana notiek procesa virzītāja darba telpās. Viens iecirknis sniedza informāciju, ka pratināšanu arī veic atbalsta centrā, kur telpas ir bērniem draudzīgas, ar atbilstošu tehnisko nodrošinājumu un pratināšanu ir

iespējams veikt klātesot psihologam. Taču atbalsta centrs atrodas 19 km attālumā no pilsētas.

- Četros iecirkņos ir sadarbība ar psihologu. Viens iecirknis sniedza informāciju, ka nepieciešamības gadījumā pieaicina psihologu no citām pilsētām.

- Tikai viens iecirknis sniedza informāciju par nopratināto nepilngadīgo skaitu, kas 2015. un 2016. gadā kopumā bija 73, no tiem 15 tieši pratinājis izmeklēšanas darbības veicējs, 46 – izmeklēšanas darbības veicējs pedagoga vai psihologa klātbūtnē. Neviena pratināšana nebija izdarīta ar tehnisko palīgīdzekļu un psihologa starpniecību.

- Trīs iecirkņi sniedza informāciju, ka pratināšanu veic pats izmeklēšanas darbības veicējs gadījumos, kad izmeklētājam ir speciālas zināšanas bērnu tiesību aizsardzības jomā un lai nodrošinātu kriminālprocesa mērķa sasniegšanu pēc iespējas ātrāk un ekonomiskāk vai ja nav bijis iespējams nekavējoties nodrošināt psihologa vai pedagoga klātbūtni.

- Pratināšanu veic pats izmeklēšanas darbības veicējs, kuram ir pietiekamas zināšanas un kad uzskata, ka netraumēs nepilngadīgā psihi. Pratināšana pedagoga un psihologa klātbūtnē notiek tad, ja nepilngadīgais pratināts par noziedzīgu nodarījumu, kas ir bijis izdarīts ar vardarbību, pret tikumību un dzimumneaizskaramību. Nepilngadīgā, kurš cietis no vardarbības, pratināšana notiek ar psihologa un tehnisko palīgīdzekļu starpniecību.

- Nepilngadīgos cietušos un lieciniekus viena kriminālprocesa ietvaros pratina vidēji vienu līdz divām reizēm.

- Izmeklētājiem, kuri strādā ar nepilngadīgajiem, ir speciālas zināšanas bērnu tiesību jomā (kursi “Bērnu tiesību aizsardzība” 40 stundu apjomā).

[2.2] Papildus Valsts policijas reģionālās pārvaldes norādīja uz vairākām problēmām nepilngadīgo cietušo un liecinieku pratināšanas jomā un sniedza šādus ierosinājumus:

- Nodrošinot telpas ar atbilstošu tehnisko nodrošinājumu, būtu nepieciešams apmācīt policijas darbiniekus ar to strādāt. Šo darbību veikšanā nav jāiesaista citas personas.

- Vajadzētu nodrošināt iespēju izvērtēt liecinieku filmēšanas nepieciešamību (dažreiz liecības var būt mazsvarīgas) un/vai nodalīt noziedzīgo nodarījumu kategorijas, kur ir nepieciešams veikt videoierakstu (piemērām, lietās, kas ir saistītas ar zādzību nelielā apmērā, tas nav vajadzīgs).

- Nepieciešams nodrošināt 14 gadus sasniegušajam nepilngadīgajam izteikt viedokli – iespēju iebilst pret nopratināšanas filmēšanu.

- Trūkst speciāli aprīkotu telpu nepilngadīgo personu pratināšanai (ar bērniem draudzīgu vidi, nepieciešamo inventāru un atbilstošu tehnisko nodrošinājumu).

- Trūkst psihologu, kas būtu ātri un pastāvīgi sasniedzami.

- Pratināšanā dažreiz piedalās pārāk daudz cilvēku (izmeklētājs, advokāts, tulks, psihologs, likumiskais pārstāvis), kas mulsina bērnu un nerada bērnam labvēlīgu vidi atklātai sarunai. Tādēļ bērns kaunas stāstīt par notikušo gadījumu un nopratināšanas reizē neizstāsta visu, kas noticis. Šī iemesla dēļ var rasties nepieciešamība pratināt atkārtoti.

- Darbinieki nav pietiekami kompetenti, lai izmeklētu lietas, kas saistītas ar seksuālu un fizisku vardarbību pret bērnu. Tādēļ būtu nepieciešams izveidot atsevišķu nodaļu, kuras darbinieki būtu īpaši apmācīti šādu noziegumu izmeklēšanā un kura izmeklētu noziedzīgus nodarījumus, kuros bērns ir cietis no vardarbības.

Tika minētas arī šādas problēmas: pratināšanas organizēšana un saskaņošana ar vairākiem dalībniekiem; uzraugošo prokuroru norādījumi par detalizētām lietām, ko

nepilngadīgie nevar izstāstīt vecumposmu īpatnības dēļ; speciāli aprīkotu telpu pieejamība lielā attālumā; otrās un trešās pratināšanas pieļaujamības nepieciešamība (gadās, kad nepilngadīgie samelo vai neizstāsta visu patiesību); vīriešu – psihologu trūkumus (puīši, kuri cietuši no seksuālas vardarbības, kaunas un nestāsta visu par notikušo, ja nopratināšanā piedalās sievietē).

[3] 2016. gada 7. aprīlī tika veikta SIA “Kūrija” specializētās nepilngadīgo nopratināšanas telpas apskate.

Nopratināšanas telpa ir aptuveni 17m² liela, tajā ir divi logi, kas aizsegti ar žalūzijām, neliela telpa (aptuveni 3m²), kurā pratināšanas norises gaitu fiksē skaņu un attēlu ierakstā. Telpas ir normālā stāvoklī: sienas ir pasteltoņos, ir viens liels melns galds un četri ofisa krēsli, skapītis, kurā atrodas palīgmateriāli un rotaļlietas, glezna ar Minioniem, aizsedzamais spoguļlogs, uz sienas redzamā vietā atrodas divas melnas kameras. Ēkas koplietošanas telpām ir nepieciešams remonts. Tā ir tumša, sienām nodrupis apmetums. Nav paredzēta vieta, kur varētu uzgaidīt pratināmo personu.

Nopratināšanas telpā ir viss nepieciešamais tehniskais nodrošinājums, taču tās vidi nevar raksturot kā bērnam draudzīgu.

[3.1] 2016.gada 7.-8.jūlijā tika veikta četru Valsts policijas Kurzemes reģiona pārvaldes iecirkņu un Tukuma iecirkņa bērnu nopratināšanas telpu apsekošana. Kurzemes reģions tika izvēlēts kā viens no labākajiem piemēriem, jo tajā ir specializētas telpas nepilngadīgo nopratināšanai un iecirkņu telpas kopumā ir labā stāvoklī. (Atzinuma pielikumā ir telpu, kur nepieciešamības gadījumā tiek pratināta nepilngadīgā persona, fotoattēli)

Tukuma iecirkņa telpas ir ļoti sliktā stāvoklī. Taču tajā ir bērnam draudzīga telpa bērnu nopratināšanai: liela, gaiša, ar krāsainām mīkstajām mēbelēm, ir tehniskais nodrošinājums. Lai tiktu līdz šai telpai, ir jāiet cauri visam iecirknim, tostarp gar aizturēšanas telpām. Tukuma iecirkņa pārstāvis norādīja, ka telpa bērna nopratināšanai tiek izmantota ļoti reti. Lielākoties bērni tiek pratināti krīžu centros.

Saldus iecirkņa telpa bērna nopratināšanai ir labā stāvoklī, bet nav omulīga. Saldus iecirkņa pārstāvis norādīja, ka nopratināšanas telpas spoguļlogs un tehniskais nodrošinājums neveic savu funkciju. Ļoti bieži nepilngadīgos pratina krīžu centros.

Talsu un Ventspils iecirknī nav specializētas telpas bērnu nopratināšanai. Iecirkņu pārstāvji norādīja, ka bērni, kas ir cietuši no vardarbības, lielākoties tiek pratināti krīžu centros. Nepieciešamības gadījumā, bērni var tikt pratināti iecirknī.

Kuldīgas iecirknī ir omulīga bērnu nopratināšanas telpa, kas atrodas atsevišķā ēkā. Telpa ir maza - aptuveni 6m². Tajā ir mīkstās mēbeles, spoguļlogs un nepieciešamais tehniskais nodrošinājums.

[4] ANO Bērnu tiesību konvencijas (turpmāk - Konvencija) 3.panta pirmā daļa noteic, ka visās darbībās attiecībā uz bērniem neatkarīgi no tā, vai šīs darbības veic valsts iestādes vai privātas iestādes, kas nodarbojas ar sociālās labklājības jautājumiem, tiesas, administratīvās vai likumdevējas iestādes, primārajam apsvērumam jābūt bērna interesēm. Šī panta otrā daļa noteic, ka dalībvalstis apņemas nodrošināt ikvienam bērnam tādu aizsardzību un gādību, kāda nepieciešama viņa labklājībai, ņemot vērā viņa vecāku, aizbildņu vai citu par bērnu tiesiski atbildīgu personu tiesības un pienākumus.

Konvencijas 3.panta pirmās daļas skaidrojumā¹ ir noteikts, ka šī norma dalībvalstīm uzliek noteiktus pienākumus:

¹ CCPR, General Comment No.14 (2013), CRC/C/GC/14 (29 May 2013), para 14.

1) pienākumu nodrošināt to, lai bērna intereses tiktu pienācīgi integrētas un konsekventi izvērtētas jebkurā darbībā, ko veic kāda valsts iestāde, jo īpaši visos pasākumos un administratīvajos un tiesu procesos, kas tieši vai netieši ietekmē bērnus;

2) pienākumu nodrošināt to, lai visi ar bērniem saistītie tiesu un administratīvo iestāžu lēmumi, kā arī politika un tiesību akti uzskatāmi apliecinātu to, ka pirmkārt apsvērts tas, kas ir bērna interesēs. Tas nozīmē, ka ir jāapraksta, kā ir pārbaudīts un izvērtēts, kas ir bērna interesēs, un cik liela nozīme tam bijusi lēmuma pieņemšanas laikā.

Vārdu savienojums "primārais apsvērums" izsaka to, ka citus faktorus nedrīkst uzskatīt par tikpat svarīgiem kā bērna interesēs².

Saskaņā ar ANO Bērnu tiesību konvencijas 19.panta pirmo daļu dalībvalstis veic visus attiecīgos likumdošanas, administratīvos, sociālos un izglītošanas pasākumus, lai ikvienu bērnu aizsargātu pret fizisku vai psiholoģisku vardarbību (...). Šā panta otrā daļa noteic, ka šādiem aizsardzības pasākumiem būtu attiecīgi jāparedz (...) pasākumus, lai nepieļautu iepriekšminētos sliktas izturēšanās gadījumus un tos identificētu, par tiem paziņotu, nodotu izskatīšanai, veiktu izmeklēšanu, aprūpētu bērnu un kontrolētu turpmākās norises, kā arī vajadzības gadījumā vērstos tiesā.

Šīs normas skaidrojumā ir noteikts, ka kriminālprocesā pret bērniem, kas ir cietuši no vardarbības, ir jāizturas draudzīgi un iejūtīgi, ņemot vērā bērna personīgo situāciju, vajadzības, vecumu, dzimumu, īpašas vajadzības un brieduma pakāpi, kā arī pilnībā ievērojot bērna fizisko un morālo neaizskaramību.³

Eiropas Savienības līmenī 2011.gada 13.decembra Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2011/92/ES par seksuālas vardarbības pret bērniem, bērnu seksuālas izmantošanas un bērnu pornogrāfijas apkarošanu un 2012.gada 25.oktobra Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2012/29/ES, ar ko nosaka noziegumos cietušo tiesību, atbalsta un aizsardzības minimālos standartus, paredz virkni pasākumu un standartu attiecībā uz bērnu, kas ir cietuši no vardarbības, tiesību aizsardzību. Piemēram, nepieciešamību cietušo bērnu pratināt speciāli pielāgotās telpās, kā arī lai pratināšanu veic šim nolūkam apmācīti speciālisti vai ar viņu starpniecību. Direktīvas uzliek dalībvalstīm juridiski saistošus pienākumus, kas ir ieviešami nacionālajā tiesiskajā regulējumā.

[4.1] Saskaņā ar KPL 152.panta pirmo daļu nepilngadīgā cietušā un liecinieka pratināšanas norises gaitu fiksē skaņu un attēlu ierakstā, ja tas ir nepilngadīgā labākajās interesēs un ja tas ir vajadzīgs kriminālprocesa mērķa sasniegšanai. Nepilngadīgā, kas atzīts par cietušo no vardarbības, ko nodarījusi persona, no kuras cietušais ir materiāli vai citādi atkarīgs, no cilvēku tirdzniecības vai no noziedzīga nodarījuma, kas vērsti pret personas tikumību vai dzimumneaizskaramību, pratināšanas norises gaitu fiksē skaņu un attēlu ierakstā, izņemot gadījumus, kad tas ir pretrunā ar nepilngadīgā labākajām interesēm vai traucē kriminālprocesa mērķa sasniegšanu.

Šī norma noteic pienākumu pirms nepilngadīgā cietušā un liecinieka pratināšanas fiksēšanas skaņu un attēlu ierakstā pārliecināties, vai tas atbilst nepilngadīgā vislabākajām interesēm un ir nepieciešams kriminālprocesa mērķa sasniegšanai. Tas nozīmē, ka procesa virzītājam ir jāveic izvērtējums, kādēļ nepilngadīgā cietušā un liecinieka pratināšanas fiksēšana skaņu un attēlu ierakstā atbilst/neatbilst bērna vislabākajām interesēm. Pieņemot šādu lēmumu, ir rūpīgi jāizvērtē un lēmumā jāapraksta, kādā veidā tas kalpo nepilngadīgā cietušā un liecinieka vislabākajām

² CCPR, General Comment No.14 (2013), CRC/C/GC/14 (29 May 2013), para 38.

³ CCPR, General Comment No. 13 (2011) (CRC/C/GC/13), para 56 (b).

interesēm. Jāatzīmē, ka izvērtētas un noteiktas bērna intereses varētu būt pretrunā citām interesēm vai tiesībām, taču lielāka nozīme jāpiešķir tam, kas bērnam der vislabāk.

[4.2.] Saskaņā ar KPL 153.panta pirmo daļu, ja psihologs uzskata, ka 14 gadus nenasniegušās personas psihei vai tāda nepilngadīgā psihei, kas atzīts par cietušo no vardarbības, ko nodarījusi persona, no kuras cietušais ir materiāli vai citādi atkarīgs, cilvēku tirdzniecības vai noziedzīga nodarījuma pret tikumību vai dzimumneaizskaramību, var kaitēt tieša pratināšana, to var izdarīt ar tehnisko līdzekļu un psihologa starpniecību. Ja izmeklētājs vai prokurors tam nepiekrīt, tieša pratināšana izdarāma tikai ar izmeklēšanas tiesneša atļauju, bet tiesā — ar tiesas lēmumu.

KPL 40.pants noteic, ka izmeklēšanas tiesnesis ir tiesnesis, kuram rajona (pilsētas) tiesas priekšsēdētājs uz noteiktu laiku likumā noteiktajos gadījumos un kārtībā uzdevis kontrolēt cilvēktiesību ievērošanu kriminālprocesos.

KPL 153.panta pirmās daļas pirmajam teikumam ir dispozitīvs raksturs, jo tas paredz iespēju procesa virzītājam izvēlēties starp tiešo pratināšanu un pratināšanu ar tehnisko līdzekļu un psihologa starpniecību. Taču, ja procesa virzītājs nepiekrīt psihologa noteiktajam, nepilngadīgā tiešo pratināšanu var izdarīt tikai ar izmeklēšanas tiesneša atļauju. Tas nozīmē, ka procesa virzītājam ir jālūdz izmeklēšanas tiesneša atļauja izdarīt nepilngadīgā tiešo pratināšanu. Savukārt izmeklēšanas tiesnesim, ņemot vērā bērna vislabākās intereses, ir kritiski jāizvērtē procesa virzītāja argumenti par tiešās pratināšanas pieļaujamību un jāpieņem lēmums atļaut vai noraidīt procesa virzītāja lūgumu par nepilngadīgā tiešo pratināšanu.

Veicot situācijas izpēti un analīzi attiecībā uz liecinieku un cietušo bērnu nopratināšanu, tika secināts, ka pratināšana ar tehnisko līdzekļu un psihologa starpniecību notiek ļoti reti. Kā iemesls tika minēts tas, ka procesa virzītājs, pats veicot nepilngadīgo nopratināšanu, ātrāk un ekonomiskāk nodrošina kriminālprocesa mērķa sasniegšanu. Tika minēts, ka darbs ar audio un video ierakstu ir sarežģīts un aizņem daudz laika. Turklāt, pratinot ar psihologa starpniecību, var netikt noskaidroti visi nepieciešamie apstākļi.

KPL 153.panta pirmā daļa atļauj izmeklēšanas darbības veicējam neveikt pratināšanu ar psihologa un tehnisko palīglīdzekļu starpniecību tikai tādā gadījumā, ja ir saņemts atbilstošs izmeklēšanas tiesneša lēmums. Tas nozīmē, ka šajā normā ir ietverts mehānisms, kas kontrolē un pārbauda procesa virzītāja rīcību. Vienlaikus KPL neparedz procesa virzītājam pienākumu noskaidrot psihologa viedokli par mazgadīgā vai tāda nepilngadīgā, kas atzīts par cietušo no vardarbības, ko nodarījusi persona, no kuras cietušais ir materiāli vai citādi atkarīgs, cilvēku tirdzniecības vai noziedzīga nodarījuma pret tikumību vai dzimumneaizskaramību, tiešās pratināšanas pieļaujamību. Nav arī skaidrs, kādā veidā pašlaik tiek lūgts psihologa izvērtējums attiecībā uz pieļaujamību veikt nepilngadīgā tiešo pratināšanu. Tas nozīmē, ka var rasties situācija, kad tiek izdarīta bērna tiešā pratināšana, nenoskaidrojot psihologa viedokli par tās pieļaujamību un tādejādi nodarot nepilngadīgā psihei kaitējumu. Taču šāda prakse nav pieļaujama, jo nenodrošina īpašu aizsardzību mazgadīgiem un bērniem, kas cietuši no vardarbības, un bērna vislabāko interešu principa ievērošanu.

Ņemot vērā bērna īpašo stāvokli un valsts pienākumu īpaši aizsargāt vardarbībā cietuša bērna tiesības⁴, kā arī to, ka KPL 153.panta pirmā daļa nenodrošina Konvencijas 3.panta pirmajā daļā noteikto, regulējums ir jāmaina, nosakot pienākumu procesa virzītājam noskaidrot psihologa viedokli par mazgadīgā vai tāda nepilngadīgā, kas atzīts par cietušo no vardarbības, ko nodarījusi persona, no kuras cietušais ir materiāli vai citādi

⁴ Latvijas Republikas Satversmes 110. pants.

atkarīgs, cilvēku tirdzniecības vai noziedzīga nodarījuma pret tikumību vai dzimumneaizskaramību, tiešās pratināšanas pieļaujamību.

[4.3] Pārbaudes lietā tika secināts, ka trūkst speciāli aprīkotu telpu un tehniskā nodrošinājuma, kā arī pastāv sarežģījumi ar nekavējošu psihologa pieaicināšanu, bet atsevišķos iecirkņos psihologs nav vispār pieejams.

Nacionālie un starptautiskie tiesību akti uzliek par pienākumu attiecīgos gadījumos nepilngadīgos cietušos un lieciniekus pratināt speciāli pielāgotās telpās un, ja nepieciešams, psihologa klātbūtnē vai ar tā starpniecību. Tādēļ ir nepieciešams nodrošināt, lai šādu bērnu pratināšana notiktu atbilstošās telpās un lai psihologs ir pieejams jebkurā nepieciešamā brīdī.

[4.4] ANO Bērnu tiesību komiteja rekomendācijās Latvijai⁵ vērta valsts uzmanību uz to, ka trūkst visaptverošas informācijas sistēmas par vardarbību pret bērniem, ietverot ziņotos gadījumus, veiktās izmeklēšanas, ierosinātās lietas un piemērotos sodus (36.punkta a) apakšpunkts). Tādēļ iesaka Latvijas valstij izstrādāt integrētu informācijas sistēmu, lai varētu vispusīgi analizēt vardarbību pret bērniem, uzraudzīt mērķa pasākumu efektivitāti un izstrādāt uz pierādījumiem balstītu politiku, lai novērstu un izmeklētu vardarbību pret bērniem (37.panta a) apakšpunkts).

Veicot Valsts policijas reģionālo pārvalžu aptauju, tika secināts, ka netiek veikta informācijas uzskaitē attiecībā uz nepilngadīgo cietušo un liecinieku pratināšanu. Statistikas dati palīdzētu vispusīgāk apzināt problemātiskos aspektus, tos uzraudzīt un meklēt risinājumus. Tādēļ ir nepieciešams veikt pasākumus attiecībā uz ANO Bērnu tiesību komitejas 36.punkta a) apakšpunkta rekomendāciju izpildi.

[5] Ņemot vērā iepriekš minēto, lūdzu līdz 2016.gada 2.novembrim **Tieslietu ministrijai** – iniciēt grozījumus Kriminālprocesa likumā; **Iekšlietu ministrijai** – informēt tiesībsargu par darbībām attiecībā uz nepilngadīgo cietušo un liecinieku pratināšanu atbilstošās telpās un psihologa pieejamības jebkurā nepieciešamā brīdī nodrošināšanu; **Tieslietu ministrijai un Iekšlietu ministrijai** – informēt tiesībsargu par darbībām attiecībā uz ANO Bērnu tiesību komitejas rekomendāciju 36.punkta a) apakšpunkta izpildi.

Saskaņā ar Tiesībsarga likuma 25.panta pirmo daļu ar šo atzinumu pārbaudes lietas izskatīšana ir pabeigta. Tiesībsarga atzinumam ir rekomendējošs raksturs un atšķirīga viedokļa gadījumā iesniedzējs nezaudē tiesības par šo pašu jautājumu vērsties citās institūcijās. Kā arī pārbaudes lietas pabeigšana neietekmē iesniedzējas tiesības atkārtoti nākotnē vērsties pie tiesībsarga par citiem jautājumiem, ja valsts vai pašvaldības iestādes ar savu rīcību ir pieļāvušas cilvēktiesību pārkāpumu vai arī neievēro labas pārvaldības principu.

Pielikumā: VP Kurzemes reģiona pārvaldes iecirkņu fotoattēli uz 3 (trīs) lpp.

Tiesībsargs

J.Jansons

---

⁵ 2016.gada 29.janvāra ANO Bērnu tiesību komitejas rekomendācijas Latvijai (CRC/C/LVA/CO/3-5).